

Gauta 2011 01 20
Prano Dovydaičio premijai

GEDIMINAS MESONIS

Vilniaus universitetas

TEISINIO DISKURSO DIALEKTIKA

The Dialectic of the Legal Discourse

SUMMARY

The social origins of law are an objective factor, which encourages experts and laymen alike to engage in a legal discourse. The relevance of legal regulation puts the society under an illusion that legal discourse is easy and everybody could be a part of it by virtue of using common sense alone. Legal discourse, however, is not less complex than any other type of research discourse. At its heart lies an effort to peer into the problem in a systematic manner. Apart from its relation to other fields, legal discourse is heavily dominated by the legal substance. Legal discourse is characterized by the usage of a unique and specific language filled with legal definitions, special terminology and reasoned references to specific theories.

Didactics, i.e. the knowledge of both legal regulation and doctrine, are building blocks of the quality of a legal discourse. Efforts to diminish the importance of didactics in a 'legal' discourse lead to a *simulated science* (J. Boudrillard). This leads to disinformation rather than information for the society. *Simulation* of a legal discourse makes law appear as something intangible and nearly metaphysical. Such discourses decrease the value of law in the society and the rule of law becomes a utopia rather than a reality of a democratic society.

SANTRAUKA

Teisinio reguliavimo aktualumas sociumui sudaro iliuziją, kad teisinis diskursas yra nesudėtingas, ir kad kiekvienas yra pajėgus jame prasmingai dalyvauti vadovaudamasis tik *common sense* (sveiko proto) galimybėmis. Straipsnyje analizuojama teisinio diskurso dialektiniai aspektai, parodoma, kad jis nėra mažiau komplikuoatas nei bet kuris kitas mokslinis diskursas. Teisinis diskursas pasižymi tik jam būdinga kalba, kurioje vartojamos teisinės sąvokos, specialūs terminai, argumentuojant daromos nuorodos į mokslo teorijas. Konstatuojama, kad šio diskurso kokybiškumo pradinė prielaida yra *didaktika* – žinojimas teisinio reguliavimo, taip pat ir mokslinės doktrinos. Neigiant didaktikos svarbą dalyvavimas „teisiniame“ diskurse tampa *mokslinio simuliacija*. Būtent šio diskurso *simuliacija* sudaro teisės, kaip kažko nematerialaus, metafiziško, įvaizdį. Teisė sociumo sąmonėje praranda vertės statusą, teisinė valstybė tampa utopija, iškreipomas žmogaus teisių ir laisvių teisinis turinys.

RAKTAŽODŽIAI: teisė, teisinis diskursas, dialektika, kalba, didaktika, simuliacija, interpretacija.

KEY WORDS: law, legal discourse, dialectic, language, didactics, simulation, interpretation.

Tikroji filosofija – tai mokėti sustoti kur reikia
ir visada eiti tik su patikimu vedliu.¹
Voltaire

Mūsų pagrindinis tikslas – pritaikyti žmogaus
elgesiui mokslinio racionalizmo principus.²
É. Durkheimas

Subjektyvus žmogus nepaiso nuobodžių logikos ir fizikos
dėsnių, jis paklūsta tik savo fantazijos savivalei.³
L. Feuerbachas

ĮVADAS

Egzistuoja „nusistovėjęs“ mokslų klasifikatorius, kurio turinys įtvirtintas nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Šis klasifikatorius nėra lietuviškas išradimas. „Socialiniai mokslai“, „humanitariniai mokslai“, „fiziniai mokslai“ – tai terminai kuriuos nuolat skaitome ir girdime. Šios sąvokos jau seniai priimamos kaip savaime suprantamos, o jų turinys dažniausiai suvokiamas *intuityviai*. Retsykliais mėginama teisės normose pateikti tikslesnį mokslo sričių ir kryptių klasifikavimo variantą. Tačiau naujoviška tipologija neretai dar labiau „supriešina“ mokslus, netiesiogiai suskirsto juos pagal jų tariamai „skirtingą“ moksliskumą.

Ar Jums kada nors teko matyti per televiziją ar girdėti per radiją laidą, kurioje būtų diskutuojama apie *termobranduolinę sintezę*? Tarkime, laidoje dalyvautų trys mokslininkai, du visuomenės atstovai ir kiekvienas jų pristatytų savąją nuostatą problemos atžvilgiu. Jie laidoje ginčytųsi, ir tai natūralu, nes valdoma termobranduolinė sintezė dar neegzistuoja. O laidos pabaigoje vedėjas pasiūlytų visuomenės atstovams, žiūrovams ar klausytojams balsuoti ar skambinti pasisakant *už* arba *prieš* jiems patinkančią

nuostatą. Juokinga? Situacija primena J. Hašeko apsakymus? Panagrinėkime, ar tai iš tikrųjų juokinga? Taip, nes daugelis pritaris tam, kad dalyvauti tokioje diskusijoje reikia daug žinių bei įgūdžių: reikia žinoti sąvokas, terminus, suvokti, kokie dalykai yra jau nustatyti – t.y. fizika, o kokie yra dar tik teorijos, prognozės – metafizika. Be tokių žinių ir gebėjimų dalyvavimas minėtame diskurse būtų beprasmiškas ir nuobodus. Neabejotina, kad žmogus turi teisę į saviraišką net tokių nuomonių, kurios akivaizdžiai prieštarauja objektyvumui. Suprantama, kad toks diskursas gali turėti prasmę tik kaip saviraiškos laisvės forma. Tačiau kokia tokių diskusijų vertė? Ji informuoja ar klaidina visuomenę? Apie tokio pobūdžio „mokslinius“ diskursus vaizdingiau nei Jeanas Baudrillardas vargu ar pasakysi, tad pacituokime jį. O jis teigia, kad tokia „diskusija“, tokia „komunikacija“, „užuot produkavusi prasmę, ji išsisemia vaidindama prasmę“, kad tai „tas pats gerai pažįstamas, gigantiškas simuliacijos procesas“, kurio esmė „neįpareigojantys interviu, vieša kalba, klausytojų skambučiai, dalyvavimas visomis kryptimis“, kuomet „informaciją vis labiau skandina tokio pobūdžio vaiduokliškas

turinys, homeopatinė transplantacija, atmerktomis akimis sapnuojamas komunikacijos sapnas.⁴⁵

Tačiau panašūs diskursai yra ne tik įmanomi, bet vyksta nuolat, kuomet diskutuojama apie socialinių ir humanita-

rinių mokslų problemas. Tad koks skirtumas tarp socialinių (tarkime, teisinio) ir „tikslųjų“ mokslų diskurso? Panagrinėkime kuo, tarkim, teisinis diskursas skiriasi nuo fizikinio ir kokia yra kokybiško teisinio diskurso dialektika?

TEISINIS DISKURSAS: SĄVOKŲ IR PREZUMPCIJŲ SISTEMA

Teisė priskiriama socialiniams mokslams. Šalia teisės socialiniais mokslais įvardijama sociologija, politologija, psichologija ir kita. Neabejotina, kad teisė, kaip socialinių santykių reguliatorius, yra socialinės kilmės, jos egzistenciją ir raidą lemia sociumas. Todėl teisinis diskursas yra tiesiogiai aktualus kiekvienam, ir bet kuris visuomenės narys *gali*, o gal ir privalo (nes tai yra pilietinės visuomenės požymis) jį stebėti ir jame dalyvauti.

Socialinė kilmė yra svarbus aspektas, brėžiantis takoskyrą tarp fizinių ir socialinių mokslų. Diskusija dėl termobranduolinės sintezės ar gravitacijos teorijų didžiąjai visuomenės daliai yra neįdomi, nes tiesiogiai *neaktuali*, o ir *per sudėtinga*, nes reikalauja specializuoto pasirengimo. O diskursas, tarkime, dėl naujo pensijų ar savivaldos įstatymo, visuomenei yra labai aktualus, ir todėl įdomus. Tačiau ar problemos aktualumas (bet kuris teisinis reguliavimas yra aktualus sociumui) palengvina teisinio diskurso dalyvio uždavinį? Ar kokybiškas teisinis diskursas yra paprastesnis iššūkis nei fizikinis? Ar jame galima dalyvauti be specialaus pasirengimo, kuris neabejotinai būtinas, tarkime, fizikos, astronomijos ar biologijos diskurse? Atsakant į šiuos klausimus iš esmės, iš pradžių būtina pabrėžti, kad demokratinėje visuomenėje konstitucijos bei kitokios teisės

normos *suteikia galimybę*, neatsižvelgiant į diskurso dalyvių kompetencijas, dalyvauti bet kurios problematikos viešame svarstyme. Nereikia kvestionuoti pačios teisės dalyvauti – ji yra neginčijama. Teisė teigti, tarkime, kad žemė yra plokščia ir kad ją laiko trys drambliai (ne taip jau ir seniai girdėti dalykai) egzistuoja ir šiandien. Mūsų straipsnio tikslas yra pamėginti išryškinti ne mėgėjiško, o *eksperimentinio* teisinio diskurso požymius.

Atsakykime į klausimą: ar dėl savo socialinės prigimties teisė neturi tiksliesiems mokslams būdingų bruožų? Viešo-ji nuomonė, menkai suvokdama teisinius procesus, seniai sau atsakė, kad teisė yra kažkas neapibrėžto. Teisiniame diskurse dalyvauja bet kas, todėl nenuostabu, kad ne tik viešajame diskurse, bet ir mokslinėje doktrinoje ne taip jau retai ignoruojama teisinė tikrovė. Teisės problemos dirbtinai mistifikuojamos arba atvirkščiai, supaprastinamos iki *common sense* (sveiko proto) lygmens, t.y. pristatomos kaip nesudėtingos, kaip problemos, kurias galima išspręsti čia ir dabar. Būtent *common sense* formuoja problemos nesudėtingumo, atsakymo „akivaizdumo“ iliuziją.⁶ Ar tikrai jas galima išspręsti čia ir dabar? Ką privalo žinoti teisinio diskurso dalyvis? Ir kodėl ignoruojant *didaktiką* (nekalbant apie kitus dalykus) teisinis diskursas negali būti pažymėtas kokybės žyme?

H. Barreau veikale *L'epistimologie* pastebi, kad mokslas negalimas be jam būdingo metodo.⁷ Akivaizdu, kad čia autoriaus minima metodą reikėtų suprasti ne tik technologiniame kontekste, bet ir jo dalių – sąvokų, prezumpcijų sistemoje. Ne bet kokių sąvokų, o tokių, kurių turinys nusistovėjo konkreto mokslo raidoje. Žinoma, sąvokų ir terminų turinio egzistencija nėra statinė būseną. A. J. Greimo semiotikos teorija iliustruoja vieną iš problemų – sąvokų gebėjimą „atrsti“ ir „prarasti“ savo turinį.⁸ Taigi sąvokos, jų turinys gali kisti. Taip pat vienas mokslas gali „skolinti“ sąvokas kitam. Pvz., V. Havelas fizikinį terminą „entropija“, reiškiantį sistemos uždaru, kurioje juda dujos, būseną, puikiausiai perkėlė į humanitarinius mokslus atskleidamas totalitarinės visuomenės izoliavimosi problemišumą. Tačiau sąvokų perkėlimo iš vieno mokslinio diskurso į kitą pagrindimas nėra paprastas dalykas. Atvirkščiai, tai sudėtingesnis intelektualinis darbas nei dalyvauti moksliniame diskurse naudojant jau „patikrintas“ sąvokas. Ir ne tik pavienių sąvokų sistema yra būtina siekiant kokybiško teisinio diskurso. J. L. Bergelis žymiajame veikale *Théorie générale du droit* šalia sąvokų sistemos mini teisinę frazeologiją, kuri, anot autoriaus, turi nemažesnę svarankišką informacinę krūvį nei sąvokų sistema.⁹ Taigi šalia sąvokų *teisinė frazeologija* yra dar vienas objektyvus teisinės materijos pažinimo šaltinis.

Štai kodėl S. J. Burtonas pastebi, kad siekdami *teisiškai* argumentuoti, teisininkai ir teisėjai pradeda nuo teisinių terminų.¹⁰ Mokslinio diskurso genezė prasideda nuo faktų, kurių analizės ir interpretacijos pagrindu nustatinėjami kiti

logiškai sekantys moksliniai faktai. Pvz., fizikoje gravitacija yra patikrinta praktiškai ir yra skaičiuojama konkrečia formule.¹¹ Tai faktas, kurio negalima paneigti bet kuriuose fizikiniuose skaičiavimuose. Tačiau atsakymai į gravitacijos kilmės klausimus jau nėra tokie viena-reikšmiai. Egzistuoja visa eilė alternatyvių, viena kitos iki galo nepaneigiančių, gravitacijos kilmę aiškinančių teorijų. Taigi, diskurse apie gravitaciją būtina žinoti tai, kas yra *materialu*, nes patikrinta ir apskaičiuota, ir tai, kas yra *tikėtina* – *subjektyvu*, nes konkreti teorija taip mano. Taigi, gravitacijos jėgos žinojimo klausimas yra didaktikos problema, o gravitacijos kilmės klausimas yra ribinė fizikos–metafizikos problema. Bet ir gravitacijos kilmės problematikoje be didaktikos neišsiversi. Tiesiog reikia žinoti tas skirtingas teorijas. Šią mintį galima papildyti faktu, jog materialistinės mokslo pažinimo teorijos neabejoja net ir vadinamųjų fizikos konstantų absoliutumu, teigdamos, kad jos tėra sisteminiai atramos taškai, kuomet kiekybė anksčiau ar vėliau transformuosis į naują kokybę.

Nedaug kuo nuo fizikinio skiriasi ir teisinio diskurso dialektika. Teisė turi savitą labai tikslų sąvokų bei frazeologijų sistemą. Teisė nėra jokia metafizika, ji, kaip ir fizika ar bet kuris kitas gamtos ar socialinis mokslas, turi ne tik specifinį sąvokų aparatą, bet ir *prezumpcijas*, kurių negalima paneigti neperžengiant teisinio diskurso ribų. Šiame diskurse, kaip ir fizikoje ar astronomijoje, pirmiausia yra faktų sistema. Taigi teisinio diskurso dialektika (o diskursas visuomet yra komunikacija) jau iš pradžių reikalauja apibrėžti, kokia teisės samprata remiantis bus analizuojama problema. Argumen-

tavimas reikalauja išspręsti teisės definicijos problemą, kuri pasižymi *differentia specifica* mokslinėje doktrinoje.¹² Neakcentuojant pozityviosios teisės prioriteto, teisinio diskurso rezultatas greičiausiai baigsis, Baudrillardo terminais, „prarasta komunikacija“ ir „trumpu sujungimu“.¹³ Kalbant be alegorijų, „prarasta komunikacija“ bus tuomet, kai viena diskurso pusė remsis galiojančiomis teisės normomis (pozityvioji teisė), o kita galbūt prioritetą skirs *common law*¹⁴ teisės sampratai, kurioje papročiai, nerašytiniai principai yra teisės sampratos dalis. Tokiu atveju normatyvinė teisės koncepcija gali atrodyti bejėgė prieš subjektyvių moralės sampratų įvairovę.¹⁵ O moralės teorijos yra nuolatinis filosofinės minties raidos stimulus. Jau XVIII a. Voltaire'as ne be sarkazmo yra pastebėjęs, kad filosofai yra „įsigudrinę suabejoti aiškiausiais dalykais ir girtis pažinę pačius neaiškiausius“¹⁶. Akivaizdu, kad tokiu atveju nesusikalbėjimas yra neišvengiamas. Būtent tokio „diskurso“ metu formuojasi sociumo įsitikinimas, kad „kiek teisininkų, tiek nuomonių“, kad teisė tėra nuomonių visuma, kurioje visokios nuomonės yra tinkamos ir teisingos.

Štai keletas pavyzdžių, iliustruojančių teisinio diskurso problemišumą, kurio priežastis yra neekspliciuotos sąvokos, netiksliai apibrėžtas tyrimo objektas. S. L. R. Anleu knygoje *Law and Social Change* pastebi, kad terminas „teisė“ verčia atsižvelgti ir diskutuoti apie daugybę veiksnių.¹⁷ Iš dalies su autore galima sutikti. Tačiau ar tie jos „veiksniai“ yra teisė? Laikantis tokios pozicijos, tyrimo objektas – teisė – tampa ne tik labai plačiu pažinimo objektu, bet svarbiau tai, kad jos pažinimas darosi komplikuotas,

nes tuomet diskursas apie *viską* virsta „teisiniu diskursu“. Minėtoji autorė taip ir daro, ji drąsiai rašo šimtus puslapių apie „teisę“, t.y. apie šiuolaikines teisės teorijas, teisininko profesiją, socialinę kontrolę, feminizmą, piliečių teises, kapitalizmą. Neapibrėžusi pažinimo objekto ribų autorė riboja galimybę jos veikalą vertinti teisinio diskurso kokybės aspektu.¹⁸ Kas gali pasakyti, kokios doktrininės vertės toks darbas? Ne jau diskutija apie kapitalizmą ir teisininko profesijos specifiką ir yra teisinio diskurso požymiai? Aišku, kad ne. Panašių pavyzdžių galima rasti ir nacionalinės teisės doktrinoje. Koks turėtų būti mokslinio diskurso turinys monografijoje su pakankamai apibrėžto turinio pavadinimu *Teisė ir teisingumas Lietuvoje*¹⁹? Šioje knygoje galima rasti kai kuriuos Lietuvos valstybės bei teisingumo ministerijos istorijos raidos faktus, bet labai nedaug apie teisę ir teisingumą. Akivaizdu, kad kapitalizmo problemos, feminizmo iššūkiai, karas su bermontininkais ir t.t. nėra diskursas apie teisę ir teisingumą. Tik smalsumas verčia klausti, kaip šių knygų autoriai suvokia „mįslingąjį“ terminą „teisė“? Tokių pavyzdžių galima rasti ir daugiau. Šių ir panašių knygų ar mokslinių straipsnių problema, kad diskurso pradžioje nebuvo apibrėžtas pažinimo objektas, išryškintos sąvokos. Kalbėdamas apie teisinio argumentavimo problemas G. Samuelis neabejotinai teisingai pastebi tam tikrą visumą problemų, su kuriomis susiduria teisės mokslas, taigi ir teisinio diskurso dalyviai.²⁰ Autorius pirmiausiai išskiria definicijų, sąvokų ir išraiškų bei vieningo jų turinio suvokimo problemą, o taip pat pažinimo objekto ir jo ribų klausimą.

Mokslinė doktrina kokybišką teisinį diskursą lygina su matematiniu sistemiškumu, jame pastebėdama *matematinę tikslumą*. S. Aleksejevas teisinį argumentavimą dėl jo loginės dialektikos lygina su „aukštąja matematika“. Minėtas autorius neabejoja, kad teisės normos yra dogmatiško pobūdžio: tai, kas konkrečioje visuomenėje ne tik *objektyviai egzistuoja*, bet ir pasižymi *neišvengiamumu*.²¹ Taigi Aleksejevo terminija apie teisę labai panaši į fizikos diskurso terminiją – „objektyviai egzistuoja“, „neišvengiamumas“. Mokslinė doktrina šiuo atveju yra teisi, nes egzistuojanti pozityvioji teisė nepriklauso nuo mūsų požiūrio į ją. Ji yra kaip gravitacija, kurios išvengti nepavyks. Skirtumas tik tas, kad gravitacijos, kaip fizikinio reiškinių, eliminuoti negalime.

Pažymėtina ir tai, kad teisės nereikėtų laikyti *ideologema*. Teisinį reguliavimą *galime* keisti, tačiau tai yra procesas, determinuotas tos pačios teisės turinio. Šis turinys yra sistema, užtikrinanti teisinio reguliavimo stabilumą, kitais žodžiais tariant – žmogaus teisės ir laisvės. Iki tol, kol teisės norma bus pakeista, ji yra tiek pat objektyvi, kiek ir gravitacija. Teisė – tai loginė sistema, kuri neturi dialektinių neapibrėžtumų – „ir taip, ir ne“. Ji dialektiškai tiksliai – „taip“ arba „ne“. Šiuo atveju nereikėtų dispozityvių teisės normų laikyti teisinio reguliavimo dialektiniu neapibrėžtumu. Atvirkščiai, dispozityvi norma yra dialektinis teisės leidimas – *taip* normos dispozityviam pobūdžiui.

Panagrinėkime atsitiktinį pavyzdį, kuris padės iliustruoti teisinio diskurso dialektikos sąlygotumus. Šį pavyzdį modeliuokime nacionalinės teisės sistemos kontekste. *Kaip* Lietuvos Respublikoje skiriamas Ministras Pirmininkas? Teigi-

nys, jog Respublikos Prezidentas, Seimo pritarimu, skiria ir atleidžia Ministrą Pirmininką, lyg ir turėtų būti laikomas teisingu, nes atsakymas tiesiogiai atkartoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 92 str. nuostatas. Tačiau toks atsakymas į minėtą klausimą *teisiniame* diskurse laikytinas nepakankamu. Kodėl? Jeigu būtų klausama apie Lietuvos Respublikos Konstitucijos 92 str. nuostatas, tuomet minėtas atsakymas turėtų būti vertinamas kaip pakankamas. Tačiau skyrimo procesas sudėtingesnis, jį lemia ir kiti veiksniai, kuriuos pažinti įmanoma tik išnagrinėjus Konstitucinio Teismo 1998 m. bylos „Dėl vyriausybės programos“ *obiter dicta* turinį. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „kad Respublikos Prezidentas negali laisvai pasirinkti Ministro Pirmininko ar ministrų kandidatūrų, nes visais atvejais minėtų pareigūnų skyrimas priklauso nuo Seimo pasitikėjimo ar nepasitikėjimo jais.“²² Taigi, žinant Konstitucinio Teismo nutarimo dalį, pirmasis atsakymas, kuriame remtasi tik konkrečiu Konstitucijos straipsniu, pasirodo akivaizdžiai nepakankamas.

Norint teisingai ir išsamiai atsakyti į minėtą klausimą, reikia atlikti nemažą didaktinį darbą. Iš pradžių, nenukrypstant nuo teisinio diskurso, tarkim, į politologiją, būtina apibrėžti, kad teisinio diskurso šaltinis yra *tik* galiojanti teisės normų sistema, o ne politologinės nuomonės, teisės filosofija ar tik filosofija. Antra, atsakant į minėtą klausimą, būtina *žinoti* Konstitucijos 92 straipsnį. Trečia, taip pat reikia *suvokti* teisės aktų hierarchiją, t.y. nepaneigti Konstitucijos viršenybės principo, atsakymo ieškant ordinarinėje teisėje, pvz. Vyriausybės ar Prezidento įstatymuose ar Seimo statute.

Ketvirta, *būtina suvokti*, kad Konstitucija yra *sisteminiis dokumentas*, kurio pavienė norma negali būti interpretuojama nevisos Konstitucijos kontekste. Penkta, *reikia suvokti*, kad oficialios konstitucinės doktrinos formuotojas yra konstitucinės justicijos institucija, kurios interpretacija turi privalomąjį pobūdį ir sukelia teisinės pasekmes. Šešta, *reikia išmanyti* konstitucinę doktriną, žinoti, kad joje jau yra (o gal nėra?) atsakyta į konkretų problemą. Septinta, *reikia suvokti* konstitucinės jurisprudencijos turinį ir *mokėti jį adaptuoti konkrečiame* teisiniame diskurse. Tik retoriškai galime klausti: ko vertas teisinis diskursas, kad ir minėtu klausimu, jeigu jo dalyviai neturi minėtų žinių ir gebėjimų?

Didaktikos, kuri užtikrina teisės sistemiskumo, jos loginės prigimties suvokimą, būtinumas yra neišvengiamas. Kaip lengva tai konstatuoti dabar, jei jau A. Esmeinas XIX a. pabaigoje, analizuodamas sociologijos ir teisės mokslų esminius metodologinius skirtumus, yra konstatavęs,

„konstitucinė teisė yra juridinis mokslas apie normas, kurios sudaro logišką sistemą“.²³ Tačiau tai, kas mokslui buvo akivaizdu XIX a. pabaigoje, nebūtinai akivaizdu XXI a. teisinio diskurso dalyviui. Prastame teisiniame diskurse didaktiką mėginama pakeisti patirtiniu „žinojimu“, *common sense* (sveiku protu). Be didaktikos kokybiškas teisinis diskursas yra neįmanomas. Tik žinios garantuos, kad teisiniame diskurse nebus paneigta egzistuojanti teisės normų hierarchinė sistema bei tų normų turinio imperatyvai. Jeigu diskurso metu paneigiama kuri nors prezumpcija, tuomet akivaizdu, jog teisinis diskursas buvo iškreiptas.

Galima stebėti ir tai, kad nekonstruktyvus teisinis diskursas skatina nedemokratinės tendencijas sociume. Ignoruojant teisiųjų žinių arba juridinės frazeologijos didaktikos svarbą, teisinis diskursas būna nekonstruktyvus, sociumui sunkiai suvokiamas, todėl diskurso subjektai niekada nepasiekia konstruktyvaus rezultato.

Literatūra ir nuorodos

- 1 Volteras. Traktatas apie metafiziką. // *Filosofijos istorijos chrestomatija. Naujieji amžiai*. – Vilnius: Mintis, 1987, p. 76.
- 2 É. Durkheim. *Sociologijos metodo taisyklės*. – Vilnius: Vaga, 2001, p. 6.
- 3 L. Foerbachas. *Krikščionybės esmė*. – Vilnius: Mintis, 1985, p. 198.
- 4 Termobranduolinė sintezė – tai fizikinis-cheminis procesas, kurio metu besijungiant dviems vandeninio izotopų deuterio ir tricio branduoliams išmetamas neutronas, išsiskiria helis – išspinduliuojamas milžiniškas energijos kiekis. Nevaldoma termobranduolinė sintezė egzistuoja ir visuomenei yra žinoma „vandenilinės bombos“ vardu. Čia plutonio grandininė reakcija (atominis sprogimas) sukelia atitinkamą temperatūrą, kurioje vyksta kitas procesas – termo-

branduolinė sintezė, kurios metu išsiskiria milžiniškas energijos kiekis, kuris turi ypatingą griaujamąją jėgą. Fizikos, chemijos mokslai dar nesugeba pasiūlyti metodo, kaip padaryti šį procesą valdomą, t.y. galėti termobranduolinę sintezę pritaikyti socialiniams poreikiams. Iki šiol vykdomi labai brangiai kainuojantys tyrimai. Tik tokios valstybės kaip JAV, Japonija, Vokietija, Kinija, Prancūzija, D. Britanija, Rusija yra finansiškai ir intelektualiai pajėgios investuoti į tyrimus. Garsiausi tyrimų centrai yra JAV (*National Ignition Facility*), Prancūzijoje (*Le Centre de Cadarache*). Skirtingi tyrimo centrai eina skirtingu technologiniu keliu siekdami padaryti valdomą termobranduolinę sintezę: prancūzai naudoja magnetinius laukus, amerikiečiai – lazerius.

- ⁵ J. Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*. – Vilnius: Baltos lankos, 2002, p. 97.
- ⁶ G. Mesonis. Konstitucijos interpretavimo kokybės: *common sense* ir mokslinė doktrina. // *Logos*, Nr. 63, 2010, p. 74.
- ⁷ H. Barreau. *L'epistimologie*. – Paris: PUF, 1995, p. 51.
- ⁸ R. Schleifer. *A. J. Greimas and the Nature of Meaning – Linguistics, Semiotics and Discourse Theory*. – Kent: Mackays of Chatham Ltd, 1987, p. XIX.
- ⁹ J. L. Bergel. *Théorie générale du droit*. – Paris: Dalloz-Syrey, 2003.
- ¹⁰ J. S. Burton. *An Introduction to Law and Legal Reasoning*. – Boston, Toronto: Little, Brown and Company, 1985.
- ¹¹ Gravitacija (visuotinė trauka) – sąveika tarp materialių kūnų, priklausanti nuo jų masės. Traukos jėga F tarp dviejų kūnų yra proporcinga tų kūnų masių m_1 ir m_2 sandaugai ir atvirkščiai proporcinga juos skiriančio atstumo R kvadratui.
- ¹² J. Stone. *Legal System and Lawers' Reasonings*. – Stanford: Stanford University Press, 1964, p. 166.
- ¹³ J. Baudrillard. *Simuliakrai ir simuliacija*, p. 97.
- ¹⁴ A. R. Hogue. *Origins of the Common Law*. – Indianapolis: Liberty Fund, 1986, p. 188–190.
- ¹⁵ G. Mesonis. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. – Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 24.
- ¹⁶ Volteras. *Traktatas apie metafiziką*, p. 77.
- ¹⁷ S. L. R. Anleu. *Law and Social Change*. – London: SAGE Publications, 2003, p. 10–11.
- ¹⁸ G. Mesonis *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*, p. 21.
- ¹⁹ A. Liekis. *Teisė ir teisingumas Lietuvoje I*. – Vilnius: Mokslo tyros institutas, 2008.
- ²⁰ G. Samuel. *The Foundations of Legal Reasoning*. – Tilburg: Maklu, 1994, p. 103–114.
- ²¹ S. S. Alekseev. *Voschoždenie k pravu. Poiski i rešenija*. – Moskva: Norma, 2001, s. 13–15.
- ²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. Nutarimas „Dėl Vyriausybės programos“ www.lrkt.lt.
- ²³ A. Esmein. *Konstitucinės teisės principai (prancūzų ir palyginamieji)*. – Kaunas: Teisininkų draugijos leidinys, 1932, p. 42–43.

B. d.